

DELIMITAREA ACȚIUNII PAULIENE DE ALTE METODE DE APĂRARE A DREPTURILOR SUBIECTIVE CIVILE

Nicolae FALĂ, lector universitar ULIM, formator INJ (ORCID: 0000-0003-0228-9269)

Mihail POALELUNGI, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar (ORCID: 0000-0002-8270-5543)

THE DELIMITATION OF THE PAULIAN ACTION FROM OTHER METHODS OF DEFENDING SUBJECTIVE CIVIL RIGHTS

The correct formulation of claims in civil actions is crucial to success in a court of competent jurisdiction. It is not only the correct legal subsumption of the case that is important, but also the choice of the appropriate method of defense of the subjective right allegedly violated. The paulian action is a method of defense of the infringed civil rights, namely the right to performance of the obligation. The paulian action is a specific method of defense in its own way. A correct understanding of this method and its limits requires its delimitation from other methods of protection of rights, such as nullity of the legal act, ineffectiveness, simulation and others.

Key words: paulian action, civil legal act, nullity, simulation, ineffectiveness of the legal act, tort

Formularea corectă a pretențiilor în acțiunile civile este crucială pentru succesul în instanță de judecată competentă. Nu doar subsumarea juridică corectă a cazului este importantă, ci și alegerea metodei adecvate de apărare a dreptului subiectiv pretins încălcat. Acțiunea pauliană este o metodă de apărare a drepturilor civile încălcate și anume a dreptului la executarea obligației. Acțiunea pauliană este o metodă de apărare specifică în felul său. Înțelegerea corectă a acestei metode și a limitelor ei necesită delimitarea sa de alte metode de protecție a drepturilor, cum ar fi nulitatea actului juridic, ineficiența, simulația și altele.

Cuvinte cheie: acțiune pauliană, act juridic civil, nulitate, ineficiența actului juridic, delictual.

Introducere

Cu titlu de funcție universală, art. 15 alin.(1) Cod civil dispune că apărarea drepturilor civile încălcate se face pe cale judiciară. În acest fel este evocată și consfințită ideea inadmisibilității așa-numitei justiției private¹, care dintotdeauna a fost ghidată și alimentată de instinctul de răzbunare mai puțin însă și de simțul echității. Exercitarea justiției private este în general interzisă în Republica Moldova și statele civilizate, cu excepția autoapărării. Ea încalcă monopolul statului asupra folosirii forței, care acordă acestuia dreptul unic de a aplica legea.

1 În dreptul penal, așa-numita justiție privată poate fi identificată prin prisma samavolniciei. Pornirile răzbunătoare subiective pot însă degenera cu ușurință în infracțiuni mult mai grave. Aceste idei sunt redată pe larg în literatura universală, un exemplu clasic în acest sens fiind romanul „Să uci o pasăre cântătoare” de Harper Lee în care unii locuitori ai orașului imaginar Maycomb, Alabama încearcă să se răfuiască cu Tom, acuzatul de culoare deținut, fără a mai aștepta judecarea acestuia.

Accesul la justiția civilă etatică nu este unul haotic, fiind bine organizat prin legile de procedură. Specificul justiției civile este disponibilitatea în drepturi a părților, ceea ce implică prin definiție imparțialitatea instanței de judecată. În consecință anume părțile sunt cele care determină cadrul procesual, instanța fiind legată de acest cadru procesual în limita căruia este chemată a se expune asupra fondului litigios. Cu titlu de exemplu, art. 60 alin.(4) Cod de procedură civilă interzice instanței judecătorești să modifice din oficiu temeiul sau obiectul acțiunii. Subsecvent, art. 240 alin.(3) Cod de procedură civilă dispune că instanța judecătorească adoptă hotărârea în limitele pretențiilor înaintate de reclamant.

În lumina categoriilor juridice enunțate, calificarea juridică corectă a raporturilor materiale litigioase reprezintă o sarcină fundamentală în procesul civil. Deloc întâmplător anume la faza pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare, în acord cu art. 183 alin.(1) lit. a) Cod de procedură civilă, prima din sarcinile impuse de legiuitor este precizarea legii care urmează a fi aplicată și determinarea raporturilor juridice dintre părți. Subsecvent, art. 238 alin.(2) Cod de procedură civilă dispune că, completul de judecată deliberează, sub conducerea președintelui ședinței, toate problemele prevăzute de lege care urmează să fie soluționate, apreciază probele, determină circumstanțele și caracterul raportului juridic dintre părți, legea aplicabilă soluționării cauzei și admiterea acțiunii. Fiecare problemă urmează să fie pusă astfel încât să se poată da un răspuns afirmativ sau negativ. În cazul unei calificări juridice eronate a raportului material litigios de către instanța de judecată, devin incidente temeuri de casare în acord cu art. 386 și următoarele din Codul de procedură civilă.

Lesne de înțeles că punctul de convergență a interdicției modificării din oficiu a temeiului sau obiectului acțiunii de către instanța de judecată, pe de o parte, și a obligației acesteia de calificare juridică corectă a raportului juridic material litigios este poziția procesuală clar determinată a părților litigante. În primul rând, conform art. 166 alin.(2) lit. e) Cod de procedură civilă, reclamantul este cel care are obligația de a indica expres nu doar pretenția sa față de pârât, dar și temeiul juridic al acestei pretenții, or reiterăm că instanței judecătorești îi este strict interzis să modifice² din oficiu temeiul sau obiectul acțiunii (cu anumite excepții prevăzute expres de lege), însă instanța de judecată este suverană în calificarea situației juridice deduse justiției.

Formularea unei pretenții pe un temei juridic eronat implică riscuri majore pentru reclamant. În afară de faptul că acțiunea va fi respinsă pe fond ca fiind neîntemeiată, reclamantul va suporta și cheltuielile de judecată³. Chiar dacă în acest

2 Aceasta implică și interdicția de a identifica în locul sau împreună cu reclamantul temeiul juridic al pretenției sale, în situațiile în care reclamantul a omis să indice expres un asemenea temei sau a indicat un temei eronat.

3 La general vorbind, activitatea procesuală este foarte solicitantă nu doar din punct de vedere financiar, dar mai ales emoțional și energetic. Canalizarea energiilor și altor resurse consumate în procesele judiciare către activități productive ar fi o soluție benefică pentru dezvoltarea țării noastre. De aceea, urmează a fi promovate politici publice adecvate care ar crea premise pentru evitarea conflictelor sociale și a necesității recurgerii la soluționarea acestora pe cale

caz forța prejudicială a hotărârii judecătorești se va limita doar la temeiul juridic invocat în mod eronat, ceea ce nu afectează dreptul material la acțiune cu indicarea temeiului corect, totuși înaintarea unei pretenții pe temei eronat nu afectează curgerea termenului de prescripție extinctivă în raport cu pretenția similară formulată pe temei juridic corect⁴.

Acțiunea pauliană metodă de apărare a drepturilor civile specifică în felul ei.

Formularea corectă a pretențiilor în acțiunile civile nu se rezumă doar la încadrarea juridică corectă a raportului juridic material dedus judecății, ci și alegerea corectă a metodei de apărare a dreptului subiectiv pretins încălcat. În acest sens, art. 16 alin.(1) Cod civil enumeră expres, principalele metode de apărare a drepturilor civile încălcate, dar totodată prevede că există și alte căi prevăzute de lege⁵. Acțiunea pauliană este și ea o metodă de apărare a drepturilor civile încălcate și anume a dreptului la executarea obligației după cum o spune chiar titlul Secțiunii a 3-a Capitolului IV din Cartea a treia a Codului civil. Însăși denumirea de „acțiune” pauliană denotă că aceasta este o metodă distinctă de apărare a drepturilor civile încălcate.

Dat fiind faptul că acțiunea pauliană este o metodă *sui generis* de apărare a dreptului la executarea obligației, necesitatea delimitării acesteia de alte metode „învecinate” de apărare a drepturilor este evidentă și prezintă importanță practică. Or, promovarea eronată a unei acțiuni pauliene în situații în care se impun alte metode de apărare a dreptului este sortită din start eșecului cu toate consecințele juridice negative, inclusiv cele despre care am vorbit *supra*. Dar și viceversa este valabilă. Inițierea unei alte acțiuni atunci când de fapt se impune promovarea acțiunii pauliene implică aceleași consecințe defavorabile pentru reclamant. În plus, acuratețea procesuală se impune și prin prisma faptului că instanța de judecată nu are dreptul de a invoca din oficiu inopozabilitatea pauliană ceea ce implică necondiționat inițiativa creditorului interesat (regula disponibilității). Astfel, în cele ce urmează ne vom ocupa de trasarea criteriilor de delimitare a acțiunii pauliene în raport cu metodele de apărare a drepturilor în privința cărora există riscul de confuzie, ceea ce ar duce în practică la promovarea unor acțiuni civile pe temei eronat.

judiciară. Or, se înțelege că litigiul judiciar este o varietate a conflictelor sociale, deosebindu-se prin forma sa de soluționare.

- 4 Astfel, înaintarea unei pretenții pe temei eronat poate fi remediată fie prin modificarea temeiului cu indicarea celui corect. În conformitate cu art. 60 alin.(21) Cod de procedură civilă, modificarea temeiului acțiunii este posibil doar în prima instanță și doar la faza pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare. Depășirea acestei faze deja impune persoana interesată la declararea unei noi acțiuni cu indicarea corectă a temeiului juridic. În ambele ipoteze prescripția extinctivă în raport cu pretenția formulată pe temei juridic corect se întrerupe doar la data invocării exprese a acestuia.
- 5 A se reține că legiuitorul prevede exclusiv legea ca fiind unicul izvor de reglementare a metodelor de apărare a drepturilor civile contestate și/sau încălcate, ceea ce înseamnă că subiecților de drept le este interzisă „crearea” unor metode de apărare a drepturilor prin act juridic, fiindu-le accesibile de principiu doar metodele reglementate expres prin lege.

Acțiunea pauliană nu este echivalentă cu nulitatea actului juridic civil

În mod tradițional, delimitarea acțiunii pauliene de alte metode de apărare a dreptului debutează cu abordarea ei prin sancțiunea nulității actului juridic civil⁶. Până la modernizarea Codului civil, acțiunea pauliană nu era reglementată expres. În practica judiciară aceasta era „aplicată” prin intermediul acțiunii în constatarea nulității absolute pe temei de fictivitate⁷. Este lesne de înțeles că reglementarea acțiunii pauliene în Codul civil modernizat denotă distincția făcută chiar de legiuitor între acțiunea pauliană și acțiunea în declararea sau constatarea nulității actului juridic civil. În acord cu art. 9 alin.(1) Cod civil modernizat, drepturile și obligațiile civile apar în temeiul legii, precum și în baza actelor persoanelor fizice și juridice care, deși nu sânt prevăzute de lege, dau naștere la drepturi și obligații civile, pornind de la principiile legislației civile. Prin urmare, împrejurările faptice în care se admite acțiunea pauliană nu pot fi confundate cu împrejurările care condiționează incidența temeiurilor de nulitate relativă sau absolută⁸. Având asemenea repere, în general este mult mai ușoară delimitarea metodelor de apărare a drepturilor, inclusiv a acțiunii pauliene.

Cu referire la *nulitatea actului juridic civil* este important a se reține că aceasta reprezintă o sancțiune a actelor juridice pentru nesocotirea condițiilor de valabilitate⁹. În acest sens art. 327 alin.(1) și (2) Cod civil modernizat prevede că actul juridic este nul dacă nulitatea sancționează încălcarea unei dispoziții legale prin care se ocrotește un interes general (nulitate absolută). Actul juridic este anulabil dacă nulitatea sancționează încălcarea unei dispoziții legale prin care se ocrotește un interes particular (nulitate relativă). Astfel, nulitatea are în vizor legalitatea sau altfel spus conformitatea actului juridic cu normele legale. În cazul nulității actul juridic este afectat în însăși valabilitatea sa din cauza neîntineririi condițiilor legale de valabilitate. Acțiunea pauliană dimpotrivă, pornește de la premisa valabilității actului juridic fraudulos și chiar a deplinei sale eficiențe, de vreme ce admiterea

6 A se vedea cu titlu de exemplu lucrarea Ionesc B., *Acțiunea pauliană*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. București: Universul Juridic 2018, pp. 24-25.

7 Într-o speță, instanțele de judecată au calificat contractul de vânzare-cumpărare a terenurilor de către debitor ca fiind un act juridic fraudulos în sens paulian prin raportarea acestuia la categoria actelor juridice fictive cu constatarea nulității absolute a acestuia (dosarul nr. 2ra-787/20).

8 De reținut că încadrarea juridică se face prin raportarea ipotezei normei juridice anume la faptele speței. Nu întâmplător, potrivit art. 117 alin.(1) Cod de procedură civilă, obiect al probațiunii judiciare sunt exclusiv circumstanțele ce justifică pretențiile și obiecțiile părților, precum și altor circumstanțe importante pentru justa soluționare a cauzei. O importantă consecință a regulii menționate este că drepturile subiective civile nu fac obiectul probațiunii judiciare, iar concluziile instanței de judecată referitoare la drepturi și obligații nu are putere prejudicială.

9 În doctrina română nulitatea actului juridic civil a fost definită ca fiind sancțiunea îndreptată împotriva acelor efecte ale actului juridic care contravin scopului urmărit prin stabilirea, de către legiuitor sau de către părți, a condițiilor de validitate a actului juridic — a se vedea Cosma D., *Teoria generală a actului juridic civil*. București: Editura Științifică, 1969, p. 203.

acesteia permite creditorilor paulieni să fie plătiți din sumele obținute din urmărirea prestației primite de către terțul contractant sau beneficiar, cu respectarea ordinii de preferință existente între acești creditori. Suma rămasă după satisfacerea creanțelor tuturor acestor creditori se restituie terțului contractant sau, după caz, beneficiarului¹⁰. Astfel, un prim criteriu esențial de delimitare dintre acțiunea pauliană și nulitate este (ne)valabilitatea actului juridic vizat.

Subsecvent, cauzele (temeiurile) de nulitate nu se suprapun cu dauna pauliană. Prin prisma art. 9 alin.(1) Cod civil, aplicabilitatea nulității și a acțiunii pauliene este condiționată de fapte juridice diferite. La acest capitol putem afirma că actul juridic fraudulos în sensul art. 895 alin.(1) Cod civil întrunește toate condițiile legale lipsa cărora antrenează diverse temeiuri de nulitate. Se poate însă întâmpla ca actul juridic lovit de nulitate să fie și dăunător în sens paulian. Într-un asemenea caz calificarea suplimentară ca act fraudulos în sens paulian este lipsită de relevanță practică din considerente pe care le vom arăta atunci când vom vorbi despre **diferențele de efecte juridice dintre acțiunea în constatarea/declararea nulității și acțiunea pauliană**, mai ales atunci când vorbim despre temeiuri de nulitate absolută. De aici se desprinde o concluzie foarte importantă din punct de vedere practic și anume că acțiunea pauliană nu poate fi aplicată „cu ajutorul” acțiunii în constatarea nulității absolute. În context ne referim la situația în care creditorul care a omis termenul de prescripție de un an pentru declararea acțiunii pauliene, încearcă să promoveze o acțiune în constatarea nulității absolute, spre exemplu, pe motiv că un asemenea act juridic ar fi potrivit ordinii publice sau ar încerca să recurgă la nulitatea virtuală¹¹. Aici este sarcina instanței de judecată să curme asemenea abuzuri prin încadrarea corectă a raporturilor juridice litigioase și identificarea metodei corecte de apărare a drepturilor. În concluzie, nulitatea și inopozabilitatea pauliană se exclud reciproc.

În loc de concluzie la nulitatea actului juridic civil.

Un alt criteriu de delimitare a celor două metode de apărare a drepturilor rezidă în cercul subiecților cărora legea le recunoaște dreptul material la acțiune la promovarea acestora. În ceea ce privește nulitatea absolută a actului juridic, art. 328 alin.(1) Cod civil dispune că aceasta poate fi invocată, atât pe cale de acțiune, cât și pe cale de excepție, de orice persoană care are un interes născut și actual. Instanța de judecată este obligată să o constate din oficiu după ce a ascultat opiniile participanților la proces. Complementar art. 330 alin.(1) din Codul civil prevede că nulitatea relativă a actului juridic poate fi invocată doar de persoana în al cărei interes este stabilită sau de

10 Urmărirea prestației se face în „măinile” terțului contractant sau, după caz, a beneficiarului anume pentru că acesta este proprietarul acestei prestații, deci contractul declarat inopozabil a produs efectele sale juridice, inclusiv cele reale. Faptul că suma rămasă după satisfacerea creanțelor tuturor acestor creditori se restituie terțului contractant este un alt indiciu clar că terțul contractant/beneficiarul a dobândit în mod legal și efectiv proprietatea asupra prestației primite de la debitorul insolubil.

11 Încercările de „a înlocui” metodele corecte de apărare dreptului pretins încălcat cu unele metode mai „comode” este destul de frecventă în practica judiciară a țării noastre și nu numai.

succesorii ei, de reprezentantul legal sau de creditorii chirografari ai părții ocrotite pe calea acțiunii oblice. Instanța de judecată nu poate să o invoce din oficiu. În contrast cu cele menționate, art. 895 alin.(1) Cod civil se referă exclusiv la creditor care poate cere să fie declarate inopozabile față de el actele juridice încheiate de debitor în dauna creditorului. Analiza comparativă a textelor de lege enunțate relevă cu certitudine că reclamantul în acțiunea în constatarea nulității absolute poate fi orice persoană interesată, cu condiția justificării efective a unui asemenea interes. În acțiunea în declararea nulității relative, reclamantul urmează a-și justifica calitatea procesuală activă prin indicarea exactă a normei legale care îi acordă dreptul la promovarea unei asemenea acțiuni. În cazul creditorilor chirografari, cărora legea le recunoaște calitate procesuală activă în condițiile acțiunii oblice, de asemenea sunt obligați a indica exact norma legală care îi acordă debitorului lor dreptul material la acțiune în declararea nulității relative. În asemenea caz, creditorul chirografar exercită dreptul material la acțiune în numele debitorului său, or art. 892 alin.(1) Cod civil prevede expres că creditorul a cărui creanță este certă, lichidă și exigibilă poate, în numele debitorului său și independent de voința acestuia, exercita drepturile și acțiunile acestuia în cazul în care debitorul, în dauna creditorului, refuză sau omite să le exercite. Cele menționate permit a afirma despre caracterul universal al acțiunii în constatarea/declararea nulității. Acțiunea pauliană însă este destinată exclusiv creditorilor chirografari care au suferit o daună manifestată prin imposibilitatea realizării creanței din cauza încheierii de către debitorul lor a actului juridic fraudulos cu terțul contractant. Deci, *actio pauliana* este o metodă „locală” de apărare a dreptului la executarea obligației, permițând astfel creditorului să își recupereze efectiv creanțele.

Criteriul efectelor admiterii acțiunii pauliene și a celei în nulitate

Un alt mare palier de delimitare a acțiunii pauliene în raport cu nulitatea actului juridic este cel al efectelor admiterii acțiunilor întemeiate pe cele două metode de apărare a drepturilor. În cazul nulității, art. 331 alin.(1) — (3) și (5) Cod civil prevede că actul juridic nul se consideră, cu efect retroactiv, că nu a produs niciun efect juridic din momentul încheierii. Actul juridic anulabil este valabil până la declararea acestei nulități de către instanța de judecată, însă, odată anulat, se consideră, cu efect retroactiv, că nu a produs niciun efect juridic din momentul încheierii. Drepturile reale dobândite în temeiul actului juridic nul sau anulat se consideră că nu au fost dobândite pe acest temei. Această dispoziție se aplică și drepturilor de creanță ori drepturilor asupra obiectului de proprietate intelectuală dobândite în temeiul actului juridic. Prestațiile executate în temeiul actului juridic nul sau anulat, precum și alte îmbogățiri obținute din acele prestații se supun restituirii conform dispozițiilor legale privind îmbogățirea nejustificată. Deci, nulitatea desființează cu efect retroactiv actul juridic, ceea ce implică decăderea temeiului juridic al drepturilor dobândite dintr-un asemenea act juridic, fapt ce implică restituirea prestațiilor conform regulilor îmbogățirii nejustificate. Și aici este important a menționa că efectele nulității

actului juridic operează exclusiv între părțile acestui act, regulă evidentă dar care foarte des este încălcată în practica judiciară. Astfel, creditorii părților actului nul/anulat beneficiază de pe urma desființării actului juridic doar prin ricoșeu, în măsura în care efectele restitutorii ale nulității majorează patrimoniul debitorului lor. Din perspectiva creditorilor părților, nulitatea actului juridic prezintă interes anume din motivul obligației cocontractantului de restituire a prestației primite de la debitor, prestație care revine în patrimoniul debitorului și care face obiectul executării silite în ordinea art. 88 alin.(2) Cod de executare. Spre deosebire de efectele nulității actului juridic, în cazul admiterii acțiunii pauliene actul juridic este declarat inopozabil și doar în raport cu creditorul paulian. Conform art. 898 alin.(1) Cod civil, un asemenea creditor va avea dreptul de a fi plătit din sumele obținute din urmărirea prestației primite de către terțul contractant sau beneficiar sau, altfel spus, va obține un titlu executoriu în contradictoriu nu cu debitorul ci cu terțul contractant/beneficiar pentru urmărirea silită a prestației numite. Deci, spre deosebire de efectele nulității, acțiunea pauliană nu desființează actul juridic fraudulos și nu are efecte restitutorii obligatorii. Însă prestația executată de debitor va putea fi totuși urmărită silită, doar că în mâinile terțului contractant/beneficiarului, fără a fi necesară restituirea acesteia debitorului. Astfel, efectele nulității profită tuturor creditorilor debitorului, or prestația executată în beneficiul cocontractantului revine în patrimoniul debitorului și devine astfel obiect al executării silite care poate fi valorificat de oricare dintre creditori. Inopozabilitatea pauliană însă recunoaște proprietate terțului contractant asupra prestației, iar în consecință dă dreptul la realizarea creanței din urmărirea acesteia doar creditorului paulian. O asemenea prestație nu reintră în patrimoniul debitorului, iar ceilalți creditori față de care opozabilitatea pauliană nu se extinde nu au cum să urmărească bunurile terțului contractant. Cele menționate permit a menționa că acțiunea Pauliană este un remediu cu mult mai adaptat pentru combaterea fraudelor debitorilor, dar totodată cu mult mai fin în raport cu nulitatea actului juridic. Or, în cazul promovării paralele, acțiunea în constatarea/declararea nulității va avea prioritate în raport cu acțiunea pauliană deoarece prima desființează actul juridic cu efect retroactiv și generează obligația de restituire a prestației în seama cocontractantului, ceea ce în mod cert paralizează aplicarea efectelor admiterii acțiunii Pauliene. În concluzie, acțiunea Pauliană în mod cert nu este o varietate a acțiunii în nulitate.

Delimitarea de ineficiența actului juridic civil

În contextul delimitării acțiunii pauliene de nulitate, pe motiv de similitudine de regim juridic, urmează a face distincție și în raport cu noua instituție a *ineficienței actului juridic*. În doctrina autohtonă întâlnim opinii potrivit cărora inopozabilitatea pauliană¹² ar fi chiar o varietate a ineficienței, caracterizată prin

12 Pentru o amplă analiză a inopozabilității pauliene a se vedea lucrarea noastră inopozabilitatea pauliană. Fală N., Poalelungi M. *Unenforceability — the paulian action's admission effect*. În: Studii Juridice și Administrative, ISSN-L: 1583-0772 No.2 (27), Year XXI, 2022, pp. 171-197

relativitatea sa¹³. La general vorbind, reglementarea ineficienței actului juridic în Codul civil modernizat are ca scop salvarea actelor juridice împotriva efectelor destructive ale nulității. Practic, legiuitorul încearcă a salva și a da a doua șansă unor anumite categorii de acte juridice¹⁴ în scopul protecției circuitului civil, care este un scop într-adevăr important. În esență acțiunea pauliană are o „misiune” similară ineficienței și anume de a limita câmpul de aplicare a nulității cu efectele sale destructive. De remarcat în context că similar instituției ineficienței, acțiunea pauliană admite în mod legal înlăturarea acesteia prin simpla remediere a daunei de către una din părțile actului juridic fraudulos¹⁵. Similitudinile însă se opresc aici, iar din punct de vedere al reglementărilor acțiunii pauliene, iar inopozabilitatea pauliană nu reprezintă, așa cum se încearcă a demonstra în doctrină, un fel de ineficiență/ineficacitate relativă. Or, creditorul paulian, după admiterea acțiunii sale, poate urmări prestația executată fraudulos anume în patrimoniul terțului contractant/beneficiarului, ceea ce arată în mod cert deplina eficiență a actului juridic dăunător în sens paulian în special în raport cu terțul contractant/beneficiarul.

Pentru o mai clară și sistemică delimitare a acțiunii pauliene de instituția ineficienței actului juridic civil, vom remarca prevederile art. 357 alin.(1) Cod civil, potrivit căruia dacă, conform legii, actul juridic, fără a fi nul sau anulabil, nu produce, total sau parțial, efectele sale juridice, el este, în această parte, ineficient. Astfel, cauzele de ineficiență sunt exhaustiv prevăzute de lege, în timp ce reglementările pauliene din Codul civil modernizat nu instituie o asemenea cauză.

Similar instituției nulității, în cazul ineficienței art. 357 alin.(3) Cod civil, ineficiența actului juridic poate fi invocată, atât pe cale de acțiune, cât și pe cale de excepție, de orice persoană care are un interes născut și actual. Instanța de judecată este obligată să o invoce din oficiu după ce a ascultat participanții la proces. Invocarea din oficiu este guvernată de respectarea de către instanța de judecată a dreptului la audiere juridică ca o garanție a dreptului la un proces echitabil. Similar nulității absolute, însă în contrast cu acțiunea pauliană, conform art. 357 alin.(4) Cod civil, atât acțiunea în constatarea ineficienței actului juridic, cât și excepția prin care se invocă ineficiența sânt imprescriptibile dacă legea nu prevede altfel. Cu toate acestea, se prescriu extinctiv în termen de 10 ani acțiunile privind aplicarea efectelor ineficienței actului juridic, indiferent dacă sânt introduse împreună cu acțiunea în constatarea a ineficienței sau după admiterea acestei acțiuni.

13 A se vedea Cazac O., *Adnotare la art. 328 Cod civil*, online <https://animus.md/adnotari/328/>, pct. 24, citat la 05.09.2023.

14 Art. 357 alin.(2) Cod civil prevede că actul juridic devine eficient de îndată ce este înlăturat temeiul de ineficiență.

15 Se înțelege că în lipsa daunei conturate la art. 895 alin.(1) Cod civil, creditorul chirografar nu dispune de dreptul material la acțiune în sensul depunerii acțiunii pauliene. Înlăturarea daunei poate fi efectuată, spre exemplu, prin plată și respectiv stingerea creanței creditorului paulian sau augmentarea patrimoniului debitorului pentru a permite realizarea numitei creanțe.

Cele menționate, permit a evidenția principalele concluzii derivate din delimitarea acțiunii pauliene de instituția ineficienței actului juridic civil. În primul rând, reiterăm teza potrivit căreia reglementările pauliene nu cuprind vreun temei expres de ineficiență, ceea ce denotă că acțiunea pauliană nu este o varietate de ineficiență. Pe cale de consecință, normele juridice referitoare la ineficiență nu vor putea fi aplicate nici măcar subsidiar sau prin analogie în cazul acțiunii pauliene¹⁶.

Acțiunea pauliană și simulația

Dacă delimitarea acțiunii pauliene de instituția generică a ineficienței actului juridic este relativ clară și ușor de aplicat în practica judiciară, atunci nu putem spune același lucru despre *simulație*, care este un caz particular de ineficiență în partea ce vizează actul aparent¹⁷. În susținerea celor menționate vom reține cu titlu preliminar faptul că instituția simulației în Codul civil modernizat reprezintă reformare unitară a materiei nulității actelor juridice fictive și simulate¹⁸. Conform art. 1089 alin.(1)-(3) Cod civil, simulația unui contract poate fi absolută sau relativă. Simulația este absolută atunci când părțile încheie contractul fără intenția de a produce efecte juridice. Simulația este relativă atunci când părțile încheie contractul cu intenția ca el aparent să producă efecte juridice diferite de efectele dorite cu adevărat de către părți (contract secret). Astfel, ținând cont de diferențele de regim juridic, se poate afirma că simulația absolută este corespondentul „vechii” categorii a actelor juridice fictive, iar simulația relativă este corespondentul „vechii” categorii a actelor juridice simulate propriu-zis¹⁹. Aceasta ne va permite a însuși unele argumente expuse în contextul vechii redacții a Codului civil ca fiind relevante în prezent. În doctrină, simulația (relativă) a fost definită ca operațiune juridică unitară care creează o aparență neconformă cu realitatea prin încheierea concomitente a două acte juridice: unul public și mincinos, ale cărui efecte sunt înlăturate sau modificate, total sau parțial, de altul secret și adevărat, care conține în sine acordul, implicit sau explicit, al părților de a simula²⁰. Toate aspectele semnalate impun delimitarea acțiunii pauliene de acțiunea în constatarea

16 Deși trebuie să remarcăm faptul că în practica judiciară se resimte mult necesitatea aplicării subsidiare a altor instituții juridice pentru împlinirea „golurilor” regimului juridic al acțiunii Pauliene. Or, este cu mult mai ușor a aplica prin analogie o normă juridică decât elaborarea unor norme juridice particulare pe calea precedentului judiciar.

17 În acord cu art. 1090 alin.(1) Cod civil, contractul simulat nu produce efecte între părți.

18 Potrivit Notei explicative a legii de modernizare a Codului civil, acțiunea în declararea simulației are ca efect nu nulitatea actului juridic (cum era anterior), ci inopozabilitatea. Regimul juridic al simulației a fost reglementat „după modelul Codului civil italian, românesc și DCFR” -www.justice.gov.md/public/files/transparența_in_procesul_decizional/coordonare/2017/aprilie/Nota_informativ_proiect_amendare_Cod_civil_xxxxxxx.pdf, citat la 05.09.2023.

19 Pornind de la sensul exact al art. 308 Cod civil, „actul” simulat nici nu este act juridic, deoarece îi lipsește intenția de a produce efecte juridice.

20 Baiaș Fl. A., *Simulația. Studiu de doctrină și jurisprudență*. București: Rosetti, 2003, p. 92.

simulației mai cu seamă din perspectiva identificării unor criterii clare pentru practica judiciară²¹.

Trăsătura distinctivă a simulației, fie ea absolută sau relativă, rezidă în lipsa sau, după caz, în înscenarea executării actelor juridice simulate²². În contrast, debitorul și terțul contractant în cazul acțiunii Pauliene intenționează în mod veritabil ca actul fraudulos să producă efecte juridice. Mai mult ca atât, odată ce art. 898 alin.(1) Cod civil, în cazul admiterii acțiunii pauliene, dă dreptul creditorului paulian de a urmări prestația în patrimoniul terțului contractant, este evident că aceasta implică executarea reală a acesteia de către debitor. Mai mult ca atât, chiar art. 895 alin.(1) și (2) Cod civil lasă să se înțeleagă că debitorul are în vedere producerea efectelor juridice. Anume în acest context unii autori admit confuzia între acțiunea pauliană și simulație aducând exemplul donației simulate²³ întru ilustrarea practică a acțiunii pauliene. Totodată, reiterăm practica anterioară modernizării Codului civil prin care *actio pauliana* era valorificată practic prin intermediul nulității actului juridic fictiv. Deci, se atestă în mod clar o confuzie practică și teoretică între actele simulate încheiate cu intenția de eschivare de la executare silită și acțiunea pauliană. Demontarea acestei confuzii este o sarcină practică, menită a evita erorile judiciare care pot avea repercursiuni negative asupra părților litigante, cât și asupra întregului circuit civil. Astfel, în opinia noastră, punctul de pornire pentru delimitarea practică a actelor simulate de cele frauduloase în sens paulian, rămâne a fi executarea reală a actului juridic. În situația în care se atestă executarea actului juridic, calificarea acestuia ca fiind simulat decade automat. Dacă un asemenea act juridic dăunează creditorilor, incidentă va fi anume acțiunea pauliană.

Totodată, din punct de vedere practic diferența de regim juridic dintre instituțiile juridice delimitate poate alimenta tendințe abuzive. În primul rând reținem că acțiunea în constatarea simulației, urmând regula generală de la art. 357 alin.(3) și (4) Cod civil, este imprescriptibilă, iar acțiunea în aplicarea efectelor sale este prescriptibilă în termen de 10 ani. Conform art. 897 alin.(3) Cod civil, acțiunea revocatorie se prescrie extinctiv în termen de 1 an de la data la care creditorul a cunoscut sau trebuia să cunoască dauna ce rezultă din actul juridic supus atacării. Creditorii care

21 La acest capitol putem spune că însăși legiutorul recunoaște necesitatea practică a delimitării. Un caz special de delimitare a regimului juridic și a efectelor este prevăzut în materia contractului de tranzacție de art. 1921 alin.(1) Cod civil care dispune că „tranzacția poate fi declarată nulă pentru temeiurile generale de nulitate a actelor juridice. Ea poate fi, de asemenea, atacată cu acțiune revocatorie sau cu acțiune în declararea simulației”.

22 Această idee, deși formulată neinspirat, se regăsește la pct. 12 din Hotărârea explicativă a Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației ce reglementează nulitatea actului juridic civil nr. 1 din 07.07.2008 care explică: „...actul juridic se va recunoaște ca fictiv în temeiul art.221 Cod civil numai în cazul în care ambele părți nu au intenția să-l execute”.

23 Se exemplifică prin încheierea formală a contractului de donație, în condițiile în care debitorul continuă să posede și să folosească bunul donat.

au omis termenul de prescripție de un an pentru promovarea unei acțiuni pauliene, vor încerca să se apere pe calea acțiunii în constatarea simulației. Aici se impune o precizare foarte importantă și anume că părțile actului fraudulos intenționează în mod real producerea efectelor juridice firești ale actului încheiat. Intenția sau neglijența frauduloasă este o consecință derivată a fraudei, motiv dar nu și cauză.

Un alt stimulent al potențialelor abuzuri este și diferența de obiect și standarde probatorii. În cazul acțiunii pauliene, obiectul probațiunii nu este (ne)executarea prestațiilor sau, după caz, înscenarea acestora, ci atitudinea subiectivă a părților care conștientizau fraudă. Aici avem ca obiect al probațiunii judiciare atitudinea subiectivă a părților și un standard înalt de probațiune derivat din necesitatea protejării securității raporturilor juridice. În cazul acțiunii în constatarea simulației, obiect al probațiunii va fi conduita părților în sensul lipsei executării sau, după caz, a înscenării unei asemenea executări. Fiind vorba despre probațiunea unor fapte materiale, este lesne de înțeles că standardul de probațiune va fi mult mai permisiv comparativ cu cel inerent acțiunii pauliene. Prin urmare, unii creditori vor fi tentați să „califice” actul fraudulos ca fiind simulat pentru a beneficia de avantajele nete ale acțiunii în constatarea simulației. În plus, unul din efectele legale ale admiterii acțiunii în constatarea simulației relative este inopozabilitate actului real dintre părți față de creditorul reclamant. Deci, acesta nu va mai avea nevoie de acțiunea pauliană pentru declararea inopozabilității actului real din lipsă de interes or, inopozabilitatea nu poate fi aplicată repetitiv.

Pe de altă parte însă, constatarea simulației, fiind o cauză de ineficiență, are efect retroactiv și astfel dobânditorul nu poate fi considerat a fi dobândit dreptul în temeiul actului juridic ineficient, or acesta nu a produs efecte reale. Dacă a fost efectuată înscrierea în registrul de publicitate respectiv, se impune rectificarea cu scopul readucerii bunului în patrimoniul debitorului și astfel să fie posibilă urmărirea silită. Toate aceste pretense inconveniente decad în cazul acțiunii pauliene, care permite creditorului să urmărească prestație chiar în patrimoniul terțului contractant fără a fi necesare careva efecte restitutorii.

În concluzie, delimitarea simulației de acțiunea pauliană se face prin raportare la criteriile identificate cu ocazia delimitării ineficienței de acțiunea pauliană or, simulația nu este decât o cauză distinctă de ineficiență în ceea ce privește actul simulat indiferent de forma simulației. În particular, simulația se deosebește prin neexecutarea sau, după caz, înscenarea executării prestațiilor agreate în actul aparent. Acțiunea pauliană însă de fiecare dată implică un act real, a cărui efecte sunt în mod veritabil dorite de părți, fapt ce se demonstrează prin executare. Este clar că cele menționate reprezintă doar unele repere generale de delimitare a instituțiilor comparate, fiind posibile multe alte particularități în funcție de cazuistică.

Demarcația acțiunii pauliene de răspunderea civilă delictuală

De asemenea în mod tradițional se afirmă că acțiunea pauliană nu poate fi confundată cu acțiunea în *răspundere civilă delictuală*. Deși, art. 895 alin.(1) utilizează noțiunea de „daună”, aceasta însă are un conținut propriu și anume de „împiedicarea

satisfacerii integrale a drepturilor creditorului față de debitor”. Chiar din redacția art. 895 alin.(1) Cod civil se observă fără pic de echivoc caracterul *sui generis* al daunei pauliene. Aceasta nu se încadrează nici în una din formele prejudiciului reglementate cu titlu de principiu la art. 19 Cod civil. Or, în acord cu art. 1998 alin.(1) Cod civil, cel care acționează față de altul în mod ilicit, cu vinovăție este obligat să repare prejudiciul patrimonial, iar în cazurile prevăzute de lege, și prejudiciul moral cauzat prin acțiune sau omisiune. Astfel, chiar legiuitorul este cel care accentuează opoziția dintre dauna pauliană și prejudiciu în cazul răspunderii civile delictuale. Putem spune că acțiunea pauliană nu presupune repararea unui pretins prejudiciu, ci acordarea unui remediu la executarea silită.

Mai mult ca atât, răspunderea civilă delictuală, după cum se desprinde din reglementarea art. 1998 alin.(1) Cod civil, implică drept condiție fundamentală cea a conduitei ilicite. În contrast, acțiunea pauliană vine să sancționeze o conduită de rea-credință, deci licită. Totodată, în cazul acțiunii pauliene, aceasta nu este intentată în mod direct asupra debitorului, ci a terțului dobânditor, ceea ce nu se întâmplă în contextul acțiunii privind răspunderea civilă delictuală²⁴. De fiecare dată când se atestă o conduită ilicită ce dăunează creditorilor *apriori* acțiunea pauliană este inaplicabilă, fiind incidente de regulă temeuri de răspundere civilă delictuală.

În concluzie, acțiunea pauliană nu poate fi confundată cu răspunderea civilă delictuală, iar delimitarea acestora este relativ simplă și neproblematică în practica judiciară.

Actio pauliana în dreptului insolabilității

Acțiunea pauliană mai urmează a fi delimitată clar și în raport cu acțiunea în anularea actelor juridice în ordinea art. 104-106 din Legea insolabilității, care este denumită acțiune pauliană de dreptul insolabilității. Conform art. 900 Cod civil, dispozițiile art. 895—899 nu afectează dispozițiile legale privind acțiunea administratorului insolabilității sau a lichidatorului de contestare a actelor și a prestațiilor săvârșite de debitor înainte de declararea insolabilității sale. Din compararea regimurilor legale ale celor două forme de acțiune pauliană, rezultă diferențe substanțiale.

În primul rând, acțiunea în anularea actelor juridice conform art. 104—106 din Legea insolabilității este aplicabilă doar în cadrul unui proces de insolabilitate pendinte. Aici este important a menționa că art. 1 alin.(2) din Legea insolabilității nr. 149/2012 prevede expres că numita lege este aplicabilă persoanelor juridice, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare, întreprinzătorilor individuali, inclusiv titularilor de patentă de întreprinzător, societăților de asigurări, organismelor de plasament colectiv cu personalitate juridică, companiilor fiduciare, organizațiilor necomerciale, înregistrate în Republica Moldova în modul stabilit., precum și maselor succesoriale lăsate de persoanele fizice, indiferent de faptul dacă desfășurau sau nu activitate de întreprinzător. Prezenta lege nu se aplică băncilor.

24 Fală N. Incursiune scurtă în originea, fundamentul, efectele și natura juridică a acțiunii pauliene. În: *Studii Juridice Universitare*, Nr. 1-2, 2014. ISSN 1857-4122, pp 239-248

Prin urmare, ori de câte ori debitorul este o persoană juridică, există riscul paralizării acțiunii pauliene prin intentarea procesului de insolabilitate. Explicația rezidă în caracterul concursual al procedurii insolabilității guvernată de principiu *par conditio creditorum*²⁵.

Subsecvent, fiind o procedură concursuală, guvernată de principiul egalității dintre creditori, insolabilitatea implică o acțiune pauliană de asemenea concursuală, comună, care urmărește readucerea în masa debitoare a activelor patrimoniale înstrăinate fraudulos, iar prin urmare profită tuturor creditorilor. **Acțiunea pauliană de drept comun** poartă un pronunțat caracter individual, or aceasta profită exclusiv creditorului care a înaintat acțiunea revocatorie, cât și față de toți ceilalți creditori care, putând depune acțiune revocatorie, au intervenit în cauză. Deci actio pauliana este destinată creditorilor individuali.

Dat fiind faptul că se urmăresc efecte diferite, cele două forme de acțiune pauliană recurg la mecanisme legale diferite. Se înțelege că acțiunea pauliană de drept comun, având scopul protecției individuale, nu implică desființarea actului juridic fraudulos și pe cale de consecință efecte restitutorii, care ar beneficia tuturor creditorilor în virtutea funcției de gaj general al patrimoniului debitorului. Inopozabilitatea pauliană a fost identificată ca mecanism juridic ideal pentru asemenea scop. Dimpotrivă, acțiunea pauliană de dreptul insolabilității, pentru a readuce activele înstrăinate fraudulos în masa debitoare, recurge la anularea (desființarea) actului juridic fraudulos cu efecte restitutorii. Evident, terțul contractant în asemenea caz poate deveni creditor validat cu participarea la distribuirea activului masei debitoare, fără a se limita la bunul restituit sau la valoarea acestuia.

Tot ca efect al principiului *par conditio creditorum* care guvernează procedura insolabilității, este dreptul material la acțiune comun tuturor creditorilor. Conform art 104 alin.(1) din Legea insolabilității nr. 149/2012, după intentarea procedurii de insolabilitate, administratorul/ lichidatorul sau oricare creditor care are interes legitim, cu acordul administratorului/lichidatorului, poate introduce în instanța de insolabilitate acțiuni (inclusiv acțiuni reconvenționale) în vederea anulării actelor juridice. Administratorul/lichidatorul reprezintă masa debitoare, deci pe toți creditorii, astfel asigurându-se caracterul colectiv al acțiunii.

Concluzionând, putem spune că între cele două forme de acțiune pauliană există un șir de diferențe conceptuale, și în special valori sociale diferite a căror protecție se urmărește. Însă geneza comună face ca în esență logica mecanismului antifraudator se păstreze mai cu seamă prin raportare la componentele fraudatorii.

25 Pentru dezvoltări și semnificație a se vedea Суворов Е.Д., *Проблемы реализации принципа равенства кредиторов несостоятельного должника*, Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук, [https://files.msal.ru/HTCOMNET/Handlers/AnonymousDownload.ashx/Автореферат_Суворов%20Е.Д..pdf?folder=286d3c0c&path=СУВОРОВ+Е.Д.+\(5.1.3.\)%5CМатериалы%5CAвтореферат_Суворов+Е.Д..pdf](https://files.msal.ru/HTCOMNET/Handlers/AnonymousDownload.ashx/Автореферат_Суворов%20Е.Д..pdf?folder=286d3c0c&path=СУВОРОВ+Е.Д.+(5.1.3.)%5CМатериалы%5CAвтореферат_Суворов+Е.Д..pdf), citat online la 05.01.2024.

Alte criterii de demarcație

Pentru a întregi analiza noastră nu putem să trecem cu vederea problema concurenței dintre acțiunea pauliană și metodele de apărare a drepturilor în raport cu care am identificat criteriile de delimitare. La modul practic urmează a răspunde la întrebarea: ce se întâmplă în cazul în care, în timpul examinării acțiunii pauliene, alt creditor (persoană interesată) formulează o altă acțiune prin care urmărește constatarea ineficacității a actului juridic fraudulos (nulitate, ineficiență, simulație)? Din punct de vedere procesual acțiunile pot fi conexe și examinate concomitent. Însă există și opțiunea suspendării procesului paulian în ordinea art. 261 lit. h) Cod de procedură civilă, până la data rămânării irevocabile a hotărârii judecătorești în cauza ce vizează temeiuri de ineficacitate. Această soluție se impune reieșind din faptul că actul fraudulos în sens paulian este un act valabil, eficient și real, condiții în lipsa cărora acțiunea pauliană nu va putea fi admisă. Această teză este simplu de înțeles pornind de la efectele remediilor de ineficacitate care implică desființarea cu efect retroactiv a drepturilor dobândite de către cocontractantul debitorului și implicit, apariția obligației de restituire a prestației. În asemenea ipoteze, acțiunea pauliană este lipsită de interes, or prestația „vânată” de creditorul paulian revine în patrimoniul debitorului și poate fi urmărită în ordine generală fără a fi de principiu necesară acțiunea pauliană. Subsecvent, în cazul în care acțiunea de ineficacitate a actului juridic (nulitate, ineficiență, simulație) este admisă, acțiunea pauliană rămâne fără obiect și urmează a fi respinsă pe fond ca neîntemeiată. În cazul nulității absolute apare chiar posibilitatea paralizării acțiunii pauliene fără a fi necesară acțiunea în justiție. Astfel, conform art. 327 alin.(4) Cod civil, dacă prin lege nu se prevede altfel, nulitatea actului juridic bilateral sau multilateral poate fi constatată sau declarată și prin acordul părților. Prezentarea în instanța de judecată a unui asemenea acord de către debitor și terțul contractant paralizează acțiunea pauliană, lipsind-o de obiect. De asemenea, intentarea procesului de insolabilitate va paraliza acțiunea pauliană. Or, în acord cu art. 81 alin.(2) din Legea insolabilității nr. 149/2012, pentru creditorii chirografari este interzisă executarea silită în mod individual a masei debitoare pe întregul proces de insolabilitate, ceea ce lipsește de interes continuarea acțiunii pauliene.

Concluzie

În concluzie finală asupra celor menționate *supra*, putem afirma în mod cert caracterul *sui generis* al acțiunii pauliene ca metodă distinctă de apărare a drepturilor civile. Aplicabilitatea acesteia este condiționată legal de elemente proprii, care nu se suprapun cu alte metode de apărare a drepturilor. Însă, analiza comparativă a acțiunii pauliene în raport cu alte metode de apărare a drepturilor civile sub aspectul concurenței dintre acestea, denotă caracterul subsidiar al acțiunii pauliene în raport cu ultimele, în sens că admiterea acestora lipsesc de obiect acțiunea pauliană. Or, în acord cu reglementările pauliene, un act nul sau ineficient nu poate fi declarat inopozabil.